

İZMİR KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM VAKFI (İKSEV)

**BİRİNCİ ULUSAL KÜLTÜR KONGRESİ
"DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE GLOBALLEŞME"**

3 - 5 Kasım 1997

İZMİR

***MEDYANIN VE SANATIN
KÜLTÜR KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ***

FESTİVALLERİN KÜLTÜRE ETKİLERİ

Doç. Dr. Oğuz MAKAL

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

"Festival" sözcüğünün bugün anlamını, toplumsal kullanım ve yerleşimdeki alışkanlığı nedeniyle hiçbirimiz aramayacaktır. Özel bir önemi olan müzik dinletisi ve diğer sanat gösterilerine / etkinliklerine verilen bu anlam, yaşantımıza erken karışmıştır. Ancak tarihsel olarak XVIII YY., İngiltere'de gerçekleştirilen bazı müzik etkinlikleriyle kimlik kazandığı söylenebilir. 19. yy.da Norwich (1824), Leeds festivalleri ya da 1845'de Almanya'da Bonn'daki Beethoven ve Üç Bach Festivalleri zamanımıza kadar süren, Berlin (1901), Eisenach (1907), Leipzig (1911), iyen Wagner'e ayrılmış Bayreuth'daki festivaller, "festival" lerin ne denli eski bir etkinlik olduğunu ortaya koyar.

Ancak, "festival" sözcüğünün toplumsal yaygınlık kazanması II. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Bunda belki yorgun ve pekçok değerini yitirmiş öte yandan yeni bir dünya düzeni kurmaya çalışan toplumsallığın da rolü vardır. Müziğe bakacak olursak Böylece Wagner'e ayrılan Bayreuth festivali, Mozart'ı her anlamda tanıtan Salzburg, senfonik eserlerin çalındığı Luzern, operaya ağırlık verilen Münih, opera ve senfonik konserlerle zenginleşen Berlin, eski ve yeni senfonik konserler ve Mozart'a ayrılı eserlerin çalındığı Aix-en-Provence, klasik Fransız müziğine ayrılı Saint-Maximin-du-Var, ve Strazbourg, Floransa, Venedik, Zagreb, Jacob's Pillow (ABD), Atina, Varna, Hammamet (Tunus) adına sık rastladığımız köklü müzik festivalleridir.

YAYGIN FESTİVALLER

Sinemadaki en eski festival, önce bienal biçiminde başlayan, (1932 - 1935), ardından her yıl yinelenen Venedik Film Festivali'dir. Bu festivalin savaşın sonlarında durdurduğunu sonraki yıllar yine devam ettiğini, aradaki kesintilere karşın son yıllarda önem ve özelliğini ön plana çıkartarak devam ettiğini görüyoruz Bugün uluslararası bir önemi sahip Cannes, 1948 yılında; Locarno, 1946'da; Karlovy Vary, 1940'da; Berlin, 1951'de başlamıştır. Tümü de süren ve dünyaca tanınan bu festivallerin çok yönlü kültürel ve sanatsal katkıları olduğunu bilmekteyiz. Ancak bunlar içinde Berlin'i ünlü Berlin Duvarı'nın yıkılmasına kadar ayrı, özellikle siyasal çıdn anlam ve değer taşıyan bir işlevi vardı... Berlin'de spor ya da bir başka dalda festivalin başlatılması yerine "sinema"nın seçilmesi de bu nedenledir. Şöyle ki, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'in ikiye bölünmesi ve Batı'nın bu bölünmüşlük acısını dünya kamuoyunda sürekli

sıcak tutma girişimi, toplumsal bellekte bir iz yaratma çabası, Berlin yönetimini çeşitli arayışlara sürüklemiş ve sonuçta o yıllarda etkisi daha duyumsanır olan / yeni ve giderek gelişeceği sanılan "sinema" sanatında karar kılınmıştır. "Sinema" festivali ile Berlin'i popüler yapma ve anımsatma düşüncesi belki 1989-1990'da sona ermiştir ama bugüne ulaşabilen, geride ciddi ve önemli bir sanat etkinliği kalmış, bugüne dek binlerce basın-TV üyesini de ağırlamakta olan, düne değin de Berlin'i siyasal anlamda da gündemde tutan bu popüler etkinlik, zaman zaman ülkemiz sineması içinde önem taşımıştır. Uluslararası bir jürinin verdiği "En iyi Film" ödülünü, 1964'de "Susuz yaz" (Metin Erksan) almış ve gelişme çağında sinemamız dikkati çekmiştir. 1980'li / 90'lı yıllarda da birçok filmimiz bu festivalde ülkemizi temsil etmiştir .

Berlin Film Festivali'nin kültürel boyutta etkisi, çok yönlüdür. İlki, biraz önce sözünü ettiğimiz geride kalmış da olsa siyasal özelliğidir; ikincisi, batı ve doğu sanatlarının buluşma noktası olmasıdır. Üçüncüsü, sinema pazarı açısından önem taşımasıdır. Böylece kendi ülkesinin filmlerinin de tanınması ve satılması için önemli bir platform olmuştur. Dördüncüsü, kendi ülkesinin filmlerini tanıtmaya şansını yakalamasıdır. Beşincisi, sinemanın yeni ve farklı eğilimlerinin yine özel bir alanı olmasıdır. Örneğin, belgesel-kısa film-video art gibi...

İsviçre'deki Locarno örneği ise, başka açıdan önem taşır. Locarno, İsviçre'nin Zürih, Cenevre, Lozan gibi büyük ve tanınmış bir kenti olmamasına karşın, uluslararası bu festivaliyle tanınmıştır. Temel düşünce de budur. Turizme elverişli (kış ve yaz) bu (Lugano ile) bu bölgenin cankurtarıcı simiti "sinema festivali" olmuştur. Festivalin olduğu günlerde sadece Locarno'da değil (Ascona ve Lugano dahil) canlı bir turizm hareketi görülmektedir. Locarno'nun en temel özelliği bütün kıtaların sinemalarının buluşma noktası olması yanı sıra, kentin tam ortasında yaklaşık 6500 kişilik bir "yaz sineması" etkinliği de yaratabilmesidir. Öte yandan yeni filmlerin ilk gösterisinin / ilk filmlerin sunulduğu bu festival, İsviçre ulusal sinemasının tanıtımı için de canlı bir alan olagelmıştır. Bu nedenle bütçesinin önemli bir bölümü ulusal-resmi kurumlar, bir bölümü de yerel kuruluşlar, bir bölümü ulusal sponsorlarca karşılanmaktadır. Eğer örnek vermek gerekirse, festival bütçesi şu şekilde oluşmaktadır.

İsviçre Konfederasyonu %21

Tessin Kantonu %15

Union de Banques Suisses % 11

Dış İşleri Bakanlığı (DDC) % 7

Locarno Belediyesi % 5

Locarno Turizm Ofisi % 3

Benetton % 3

Swissair / Crossair % 2.5

Tessin Turizm Ofisi % 2

... ve büyük - küçük sponsor şirketler.

Tiyatro alanına gelince, en eski tiyatro festivalinin Fransa'da Orange'da (1869) başladığından söz edilebilir. Bugün de etkin bir tiyatro festivali olan vignon (1948), Aix-en-Provence (1948), Arles (1953) ikinci dünya savaşı sonrasında etkinlikleri olarak ortaya çıkmıştır.

FESİVALLERİN KÜLTÜREL ÖNEMİ

İnsanın "insan olması" nedeniyle sahip olduğu "İnsan Hakları Evrensel Beyanname"nde yer alan, başka kişiler ve devlet tarafından saygı gösterilmesi, hatta yerine getirilmesi zorunlu haklardan biri de (Madde 27) "Herkesin, topluluğun kültürel etkinliklerine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanmak hakkı" dır.

Oluşturulan kültürel-sanatsal eserlerin ve sonuç olarak kültürel mirasın tanıtılması, yararlandırılması, niteliklerinin ortaya konulması, sanat etkinliklerini izleyerek bundan tad alması, aydınlar ve uzmanlar özel izleyici-dinleyici halk tarafından paylaşılması, değerlendirilmesi özel bir önem taşır. Bu mirasın ulusal boyuttan uluslararası bir boyuta ulaştırılması ve paylaşılması da ayrı ve önemli bir konudur.

Çağdaş olma, ekonomiden bilime, sanata en gelişkin aşmaya gelmeyi sağlayan toplumsallıktır. Hem maddi ve hem manevi kültürün gelişmesi kavramlarını içeren bu olayda herkesin özgürce katıldığı sanatsal düzenlemelerin de elbet insanın kişisel gelişim - kültürel değişim ve gelişiminde, çağdaş insan oluşumunda etkisi olacaktır.

Çağdaş sanat, toplumsal kültürel ve ekonomik özellikleriyle gelişen bir yapılanma içinde kendine yer aramaktadır. Bu nedenle sunum, bilgi verme, eğitim, satış, iletişim, basın ve TV'de yer alma gibi sorunlarını birarada çözeceği etkin bir alan olarak "festivali" görmüştür. Cannes, Berlin gibi festivaller, aynı zamanda film pazarı için çok yararlı alanlar olmuştur. Öte yandan uluslararası programların yapılması, yeni ve yeteneklerin tanınması, eski ustaları bir kez daha keşfetmek için çeşitli müzik, tiyatro festivalleri özel bir önem taşır. Örneğin, tiyatro için yıllardır Avignonun yaptığı.

Kültür zaman içinde bir birikimi yansıtır. Geçmişten soyutlanmış bir kültür tanımı olmaz. Çağdaş kültür tanımının da bu anlamda, sadece bugüne ilişkin olması düşünülemez. Geçmiş ve geleceği birarada taşıyan bir çağdaş kültür tanımı, sanatseverler için anlama taşır. Ayrıca belirtmeli ki, toplumların yaşatabildiği herşey çağdaş özelliğini taşır. Bunların bazıları

ister müzelerde kalmış olsun, ister sinematek arşivlerinde, sanatseverleri hayran eden ve düşündürülen özelliğiyle bu yapıtlar çağdaştır. Kuşkusuz günümüzde değişik çağrışımlar uyandıracaktır, bu yapıtların gerçekte çağdaşlığı da buradan kaynaklanacaktır. İşte festivaller bu kültürün taşıyıcı ve yansıtıcı alanı olmaktadır. Bu nedenle festivaller ulusal birikimleri ve öte yandan yeni farklı atılımları sergileyen özel alanları oldukça, yararları tartışılmaz biçimde büyüyecektir.

Toplumun gelişimi yaşamak için (Brecht'in sözleriyle, sanatın en değerlisi yaşama sanatı) üretip tüketmesidir. Bu değişimin insan ve topluml orantılı boyutlarını kontrol eden sistemsel yapıyı kültür diyoruz. Kültürü oluşturan temel öğeler içinde sanatın ayrı bir rolü olduğunu düşünecek olursak, sanatın demokratik paylaşımında festivallerin ayrı bir rolü bulunmaktadır. Örneğin, bir başka ülkedeki, bir kente gerçekleşen ve özel ilgi duyduğu bir sanatsal etkinliği, aynı parayı ve gücü, organizasyon zorluklarını yaşamadan kendi kendi ülkesi ya da kentinde buluvermektedir. Örneğin bu son günlerdeki bir etkinlik olan "Joffrey Bale" olsun. Amerika'dn gelen ve dansın Amerikan Klasiği olarak tanınan bu bale grubu 54 kişiden oluşmaktadır. Robert Joffrey ve Gerald Arpino tarafından kurulan, ABD'deki tüm dans gruplarına öncülük ettikleri düşünülen bu dans grubunu, diyelim ki, izlemek istediniz, bu isteğinizin yerine gelmesi turneleri nedeniyle kaldı ki zorlaşmaktadır. Öte yandan ABD'ye gidiş/kış/bilet giderlerinin ayrı bir zorluk olarak karşınıza çıkacağını düşünmelisiniz. Bu dans grubu bir Banka tarafından getirtilmiştir ve bilet fiyatları da satın alınabilir düzeydedir. Baleseverler için kaçırılmayacak bir fırsat olarak karşılına çıkmıştır. Bu tür örnekler elbet çoğaltılabilir.

GENÇLİĞİN EĞİTİMİNDE FESTİVALLER

Atatürk'ün şu sözleriyle konuyu açalım (1924) : "Gençler Geleceğe güvenimizi güçlendiren ve sürdüren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitimle, bilgi ile, insanlıktaki üstünlüğünün, yurt sevgisinin, düşünce özgürlüğünün en değerli örneği olacaksınız. Ey yükselen yeni kuşak! Gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz."

Atatürk'ün gençlerimizi çağdaş, kendine özgü, ulusal bir eğitim ve kültür düzeni içinde yetişmesini dilediğini biliyoruz Cumhuriyetin yükselmesi bilim ve sanatta, spor ve kültürde dünya ile tanışmış ve gelişimi yakalayıp, karşılaştırabilen, değerlendirme olanağı bulabilmiş gençlerle olacaktır. Cumhuriyet'in gençler için kurduğu Üniversiteler, diğer okullar, hatta köy çocuklarını öğretmen yapmak için kurulmuş Köy enstitüleri sanat etkinliklerinin, hatta eğitiminin yapıldığı alanlar olmuştur. Türkiye'deki ilk festival de o yaşarken gerçekleşmiştir

(1931) : Balkan Oyunları Festivali. Ancak O'nun erken ölümü, araya giren savaş yılları-politik gerilimler, festivallerin gelişimini 1960'lar sonrasına bırakmıştır.

FESTİVALLERİN KÜLTÜRE KATKISININ ÖRNEK FESTİVALLERLE İNCELENMESİ

Sinema Festivalleri

Türkiye uzun yıllar film festivallerinden habersiz yaşadı. Bu olayda 1950'ye dek çok az sayıda film yapılmasının ve dünyadaki festivallerin de bu yıllardan sonra güç kazanmasının rolü vardır. Gerçekte ulusal sinema alanının da canlanmasına katkıda bulunan festivallerin ilk adımı olan bir yarışma 1948 yılında, Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nce yapıldı. "Yerli Film Müsabakası". Film azlığı nedeniyle son üç yılda yapılmış filmler çağrıldı. En başarılı film "Unutulan Sır" oldu. En iyi yönetmen "Turgut Demirağ" seçildi. Görüntü yönetmeninden dekor yapımcısına dek ödüller verildi.

Amaç olarak, Türk sinemasının sanat bakımından gelişimini ve uluslararası alanda seçkin bir yere ulaşmasını hedefleyerek kurulmuş (1952) Türk Film Dostları Derneği, 1953, 54 ve 55 yıllarında "festival" adı altında yine yarışma düzenledi. İzleyiciyle buluşamayan bu etkinlikler sadece sektör için yararlı oldu. 1959 yılında, "Gazeteciler Cemiyeti Türk Film Festivali" düzenledi. Yarışma biçimindeki etkinlikler 1961'de "Yerli filmler Yarışması" ve İzmir'deki Fuar Filmleri Yarışması ile sürdü. İzmir'deki bu yarışma gerçekte "Birinci Sanat Festivali" kapsamında yapılmıştı. Eğer bu festival, ciddi biçimde sürdürülebilseydi, bundan otuz yıl önce İzmir'in ulusal/uluslararası kimliğinin oluşumuna katkıda bulunacak bir etkinlik gerçekleşmiş olacaktı. *(1980'den sonra kurulan İzmir Sanat ve Kültür Vakfı, özellikle müzik etkinliğinin ağır bastığı İzmir Festivali ile bu açığı kapamıştır.)*

Antalya Altın Portakal Film Festivali:

Türkiye'debugüne dek gelen, birkaç kez ara verilmesine karşın süren Film Festivali "Antalya"dır. Antalya Festivali (ya da Altın Portakal Film Festivali), Aspendos Antik Tiyatrosu'nda (1956) Devlet Opera ve Tiyatrosu gösterileriyle başlamıştır. (Son yıllarda opera/bale ve tiyatronun sergilendiği, üstelik oldukça ilgi gören yeni bir festivalin burada doğduğunu belirtelim). Festival, 1964 yılında Altın Portakal Yarışması'nı da içine almıştır.

Festivalin turizm açısından Antalya'nın tanıtımı kadar, ulusal sanat ve kültüre sergi/yarışmalar/forum ve panel/gösteriler ile katkıda bulunduğu bir gerçektir. Festivalin kalıcılığını sağlamak için son yılda bir Vakıf oluşumu sağlanmış, yeni yapılan Kültür Merkezi vakfın amaçlarına ayrılmıştır. Türk sineması ulusal yarışmasına ek olarak uluslararası kısa film

KADIN" Bölümü çerçevesinde ünlü Çek kadın yönetmen Vera Chytilova'ya "Altın Artemis Onur Ödülü" verilmiştir.

Uluslararası İzmir Film Festivali her yıl açtığı sergilerle de dikkati çekmiştir. Bunlar içinde Henri Langlois, fotoğraflarla Türk Sinema Tarihi, Sinema 24 Kare Fotoğraf Sergisi (Necdet Kaygun), Türk ve Dünya Sinema Sanatçılığı Özgün Baskı Resim Sergisi, Fransız Sinemasından Potreler, Fransız Sinemasının 100 yılı Fotoğraf Sergisi, Sanatçı Portreleri, Eski İzmir sinemaları, Bir sinemacının Fotoğrafları: Necip Sarıcı, sinema kitapları sergisi, çocukların çizgisiyle sinema resimleri, Alman Sinemasının Öncüsü Max Skladonowsky ve son yıl Yeşilçam'a Bir Bakış resim, Türk sinemasından portreler, kadın sinemacılarımız, Kameranın Ardındakiler gibi sergiler açılmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki sinema okulları öğrencileri arasında para ödülü ve altın artemis heykelinin verildiği "Genç Artemis" adlı bir de yarışma yapılmaktadır. Bu program çerçevesinde her yıl yabancı filmler gösterilmektedir. Örneğin, Almanya, İtalya, Fransa, İsrail bu bölümün konukları olmuştur.

Bugün Akdeniz ülkelerinin davet edildiği Akdeniz Ülkeleri Sinemaları Yarışmalı Bölümü ile bu festival Türkiye'den dünyaya yeni bir pencere açmıştır. Yapılan ilk yarışmada Fransa'dan Romain Goupil'in yönettiği "Sa Vie A Elle" adlı film "Altın Artemis" ödülünü almıştır.

Başlangıçtan bu yana Uluslararası İzmir Film Festivali'nde yer alan "bölümler" şunlardır:

Dünya Sinemasından Filmler ve Festivallerden Seçmeler

Bir Ülke Sineması

Çocuk, belgesel ve canlandırma filmleri

Türk sineması

Kısa film ve belgesel film

Retrospektifler

Kameranın Ardındaki Kadın

Ustalara Saygı

Çağdaş Amerikan sineması

Yeni yönelimler

Türk Sineması ilk film-yeni bakış

Akdenizde bir ülke

Çağdaş sinemalar

Türk sineması tarihinde geçiş çağı

Vittorio De Sica Toplu Gösterisi

Dan Pita : Retrospektif

Sinema ve yasak

Anısına : Cahide Sonku

Belgesel Sinema ve Makedon Video Art filmleri

Genç Artemis için yarışma filmleri

Fransız sinemasının genç yıldızları

Anılarına : Krzysztof Kieslowski, Jacques Demy, Jacques Tati, François Truffaut

Sinemanın Yüz Yılı

Operadan Beyazperdeye

Marcello Mastroianni anısına

Frank Beyer

Uluslararası İzmir Film Festivali'nin basın ve TV'de yansımaları da her yıl daha yoğun biçimde olmaktadır. Açılış ve kapanış törenleri birkaç kez naklen (TRT 1 ve TRT 2) yayınlanmıştır. Ayrıca ulusal ve bölgesel TV'ler özel olarak ilgi göstermektedir. Festivalle ilgili özel programlar ve çeşitli haber programları yapılmıştır.

Basın organlarında, gazete ve dergilerde yine yoğun olarak yazı fotoğrafları, haberleri yayınlanmıştır. Sinema dergi ve gazetelerinde özel bölümler ayrılmaktadır

Özetle, ülkemizde İstanbul'da oluşan müzik, tiyatro, caz, sinema gibi Vakıf ve çeşitli özel kuruluşların geliştirdiği festivallerin, Türk ulusal kültürüne çok yönlü etkileri olduğu, sanatsal beğeni ve talepleri geliştirdiği bir gerçektir.

Yıllar önce Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde ancak gösterim olanağı bulan Angelopoulos, Peter Greenaway, Ettore Scola, Jön Luc Godard, Lars von Trier, Ken Loach, Antonioni gibi yönetmenlerin filmleri, oluşan sanatsal beğenin sonucunda ticari kuruluşlar tarafından getirilmeye ve gösterilmeye başlamıştır.

Festivallerin içerik açısından daha zenginleşerek ve yeni-farklı festivalleri yaratarak geliştiği de bir gerçektir. Son yıllarda Assos'da yapılmaya başlayan tiyatro-gösteri sanatları ağırlıklı, Avrupa filmlerine ayrılmış "Gezici Avrupa Festivali" de bu örneklerdendir. Avrupa topluluğunun girmeye hazırlanan Türkiye'nin ciddi ve kalıcı festivallerle, kültürel köprüler kurması ve gerek ulusal kültürün ürünlerini, gerek diğer ülkelerin sanatsal ürünlerini özellikle genç kuşaklar için bir çekim merkezine dönüştürmesi gerçekten yarar getiren toplumsal bir etkinliktir. Özellikle tarihsel ve arkeolojik bir mirası da (Aspendos, Assos ve Efes örneğinde olduğu gibi) saklayan Türkiye'nin festivaller ile sağlayacağı yararlar küçümsenmeyecek ölçülerdedir.